

Саша МАРКОВИЋ*

КРИВИЧНО ДЕЛО НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ И ЗАШТИТА ЖРТАВА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Апстракт. Подаци Министарства унутрашњих послова показују да јеу2019. годину 48 засебних догађаја евидентирано 53 жртва које сулишене живота од стране члана породице, и то: 31 лице женског пола (10 супрузи, 2 бивше супруге, 3 ванбрачне-партнерке, 4 емотивне партнерке, 5 мајки, 2 ћерке, 2 бабе, по једна ташта, свекрва и пасторка); 22 лица мушког пола (2 ванбрачна партнера, 5 очева, 4 сина, 2 зета, по један брат, синовац, стриц, бивши таст, таст, унук, шурак, очух и емотивни партнер).Претходних година, број жртва је био на сличном нивоу, 2015. лишено живота је 47 лица (35 лица женског пола и 12 лица мушког пола), у 2016. години54 лица (38 лица женског пола и 16 лица мушког пола), у 2017. години 47 лица (31 лице женског пола и 16 лица мушког пола), а2018. лишено живота је 47 лица (34 лица женског пола и 13 лица мушког пола).¹ Ако узмемо у обзир само ове случајеве насиља у породици са најтежим последицама, можемо закључити и поред великог броја мера предвиђених различитим законским прописима, и примене новог Закона о спречавању насиља у породици, да надлежни органи нису успели да се на адекватан начин супроставе насиљу у породици? Аутор се у овом раду бави анализом кривичног дела насиља у породици, мерама које предузимају надлежни органи у супростављању насиљу у породици у периоду од почетка примене поменутог закона, и мерама које се предузимају ради заштите жртва. При томе, анализира се и начин примене законских одредби по регионима, при чему се долази до закључка да начин рада надлежних органа и примена предвиђених законских мера зависи од њихових руководилаца, што доводи до неједнаке заштите жртва на различитим деловима Србије.

1. Увод

Супростављање насиљу у породици и заштита жртва ове негативне друштвене појаве је у фокусу јавности Србије у последње две деценије. Донети су многи закони и прописи који се односе сузбијање и спречавање насиља у породици. Намерно, у претходној реченици, прво истичемо реч сузбијање, јер је наша држава на почетку овог века, 2002. године, инкриминисањем кривичног дела насиље у породици у казни правни систем имала превасходни циљ да репресивним мерама сузбије ову појаву. Међутим, из многобројних истраживања која су вршена на ову тему, можемо закључити да таква стратегија није имала успеха. Затим, 2005. донет је и нови Породични закон, који је у наш правни систем увео мере заштите од насиља у породици. Али, ни ове, превентивне породичноправне мере нису имале великог ефекта на заштиту жртва. Сматрамо, пре свега, због тога што је надлежним институцијама (јавном тужилаштву и центру за социјални

* Доцент, Криминалистичко-полицијски универзитет, sasamarkovic975@gmail.com.

Рад је резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије под називом "Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супростављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција" бр. 179045.

¹ Допис МУП-а, 0.513 број 235-50619/19 -1 од 17.јун 2019. и 21. фебруара 2020.

рад) остављена могућност избора да ли ће поднети тужбу за одређивање мера заштите. Одређене мере усмерене на заштиту жртава насиља у породици уведене су и Кривичним закоником и Закоником о кривичном поступку. Донета је и Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и партнерским односима, затим Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља, многобројни протоколи о сарадњи државних и локалних институција. Међутим, ако анализирамо број пријављених догађаја и број поднетих кривичних пријава за насиље у породици, можемо закључити да је насиље у породици узимало све више маха. Број жртава лишених живота од члана породице је такође растао. На крају, у националном законодавству донет је и Закон о спречавању насиља у породици (у даљем тексту ЗСНП), који се пре свега базира на спречавању насиља у породици, заштити и подршци жртвама. Видимо да је држава променила начин супростављања овој појави, превенција је постала главно стратешко усмерење. Полиција, као наглашено репресивни државни орган, у овој области је добила доминантну превентивну улогу. Превасходни циљ је спречити насиље и заштитити жртву, а тек након тога казнити учиниоца. Предмет истраживања у овом раду биће то, да ли је овакво стратешко усмерење подигло ефикасност и дало ефекта. Пре свега анализираћемо број поднетих кривичних пријава за насиље у породици и кретање броја жртава и "могућих учинилаца" након почетка примене ЗСНП, 2017. године.

2. Кривично дело насиље у породици

Кривично дело насиље у породици има основни облик, три тежа и један посебан облик. Основни облик дела постоји када се применом насиља, претњом да ће се напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице.

Ако анализирамо теоријска разматрања и пресуде судова за кривично дело насиље у породици, увидећемо да не постоји консензус у погледу питања шта је радња а шта последица кривичног дела насиља у породици и да посебно збуњује управо чињеница да чак ни Врховни Касациони суд не препознаје праву природу кривичног дела насиље у породици. У одлуци (Кзз 83/2012 од 24.10.2012) је истакнуто следеће: "код кривичног дела насиље у породици из члана 194. КЗ ради се о такозваној последичној радњи извршења која садржајно може бити различита али се мора тумачити у контексту начина извршења наведених у члану 194. став 1. КЗ – примена насиља, претња да ће се напасти на живот или тело и дрско и безобзирно понашање. Радња извршења предметног кривичног дела која је, дакле, дефинисана последицом, одређена је трајним глаголом, те се, у смислу одредбе члана 112. став 30 КЗ, сматра да је дело учињено ако је радња извршена једном или више пута." Међутим, примена насиља, претња да ће се напасти на живот или тело и дрско и безобзирно понашање нису начини извршења кривичног дела чија је радња "угрожавање...", већ алтернативно одређени облици радње извршења.

Најбоље објашњење, након дужег периода примене ове инкриминације у судској пракси и чињенице да она заузима значајан удео у статистици криминалитета, дао је у једној својој одлуци из 2013. године Апелациони суд у Београду (Кж1 315/2013 од 5.2.2013. године). Како се смислено наводи да би постојало кривично дело насиље у породици, потребно је да осећај угрожености код оштећеног лица буде континуиран, а не тренутан и да не постоји само у тренутку предузимања радњи од стране окривљеног, с тим што се и једном радњом може извршити наведено кривично дело, али је неопходно

да у контексту свих осталих односа у породици, постоји осећај угрожености код оштећеног и да тај осећај угрожености има један континуирани облик.

Сматрамо, када је радња предузета само једном важно је утврдити да ли је понашање окривљеног критичном приликом довело до угрожавања спокојства, телесног интегритета или душевног стања оштећеног у краћем или дужем времену тј. да ли се у конкретном случају ради о породичном инциденту или моделу понашања окривљеног у смислу стварања сталног осећања страха и пресије да се у сваком моменту може догодити нови догађај. За постојање кривичног дела, стога, битно је утврдити трајност последице угрожавања или повређивања.

Први облик радње извршења подразумева примену насиља.. Када је у питању насиље у породици и друге инкриминације код којих законодавац употребљава радње насиља, посматрамо само оне радње које у језичком значењу представљају насилно понашање, а занемарујемо оне које се у феминистичком и виктимолошком дискурсу могу сматрати видом породичног насиља. Стога, насиље постоји када се употребом физичке снаге повређује телесни интегритет другог лица, ако му се одузима слобода кретања или слобода да несметано одлучује о својим поступцима.²

Други облик радње извршења овог кривичног дела представља претња да ће се напасти на живот или тело. Претња је изјава којом се једном лицу ставља у изглед неко зло (непријатност) које ће снаћи њега или њему блиско лице. Потребно је да се претња састоји у стављању у изглед зла које ће настати деловањем лица које прети или које ће оно на неки други начин омогућити. Претња се може извршити изричито или одговарајућим конклюдентним радњама. Претња треба да је озбиљна, стварна и остварљива са гледишта онога коме се прети. За постојање претње није потребно да онај који прети озбиљно мисли да ту претњу спроведе у дело, нити је потребна реална могућност за то. Да би постојало кривично дело, потребно је да је реч о *квалификованој претњи*, односно о претњи која је управљена на живот или тело, тј. о претњи убиством или наношењем тешке телесне повреде.³ То значи уколико претња није квалификована, нема кривичног дела насиља у породици.

Дрско и безобзирно понашање, као трећи облик радње извршења, се мора процењивати у сваком конкретном случају. Дрско или безобзирно понашање је такво понашање које у знатној мери одступа од уобичајених правила понашања.⁴ Дрско понашање као радња код овог кривичног дела састоји се у предузимању радњи којима се грубо и противно коректном понашању према другима нарушава спокојство другог лица. Безобзирно понашање се састоји у предузимању радњи при чијем се вршењу не води рачуна да се тиме другом не причињава какво зло или каква непријатност које други није дужан да трпи.⁵ У тумачењу појма безобзирности велику улогу имају морална схватања у једном друштву. Када је у питању личност учиниоца очигледно је да он не поштује елементарне норме правног и друштвеног поретка, показује крајњу равнодушност према туђим добрима, дело врши из обести. Његово понашање је у очигледној несразмери са општеприхваћеним правилима понашања.

За постојање првог квалификованог облика овог кривичног дела није потребно да учинилац приликом употребе оружја, опасног оруђа или другог средство подобно да

² З. Стојановић, Н. Делић, *Кривично право - посебни део*, Београд, 2013,

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Ђ. Ђорђевић, "Кривичноправни аспекти насиља у породици", *Правни живот*, 9/2007,

тело тешко повреди или здравље тешко наруши нанесе повреду члану породице. Уколико је у конкретном случају окривљени гађао члана породице циглом, овај предмет има значај средства које је подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, у складу са законским описом кривичног дела насиље у породици. (Решење Окружног суда у Суботици, Кж. 33/2008(1) од 12.2.2008. године).

Може бити спорно да ли се делови тела сматрају средствима подобним да тело тешко повреди или здравље тешко наруше. Сматрамо да ту треба имати у виду могућност повреде у конкретном случају. Зато, када окривљени употребом силе и озбиљном претњом извршио насиље тако што своју бабу, стару 70 година баци на под па је удара ногама по телу и глави, потребно је према утврђеним радњама и околностима закључити да ли су ноге средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши. У овој пресуди је дат позитиван одговор(Пресуда Окружног суда у Београду Кж.1598/06 од 26. јуна 2006. и пресуда Другог општинског суда у Београду К. 1897/05 од 28. марта 2005. године).⁶

О трећем облику насиља у породици квалификованом тешком телесном повредом истичемо да појмове тешка телесна повреда и тешко нарушавање здравља тумачимо у смислу како су објашњени код кривичног дела тешке телесне повреде (члан 121.), а малолетно лице је онај члан породице који у време извршења дела није навршио осамнаест година. Када је у питању тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља реч је о делу квалификованом тежом последицом. Тешка телесна повреда **мора бити обухваћена нехатом насилника.**

Према ставу истакнутом у судској пракси, тешка телесна повреда као тежа последица постојаће и када се оштећена повредила приликом бекства ради избегавања сукоба са својим супругом. Првостепеном пресудом окривљени је оглашен кривим да је извршио кривично дело насиље у породици прописано у члану 194. став 3. у вези са ставом 2. КЗ. Окривљени је ово дело извршио тако што је применом насиља угрозио телесни интегритет своје супруге оштећене на тај начин што је након расправе електричном бушилицом, средством подобним да тело тешко повреди и здравље тешко наруши, насрнуо на оштећену у намери да је повреди. Након чега је ради избегавања сукоба оштећена скочила са терасе задобивши приликом пада на земљу тешку телесну повреду у виду прелома десне петне кости и прелома кости леве руке. Неосновани су жалбени наводи браниоца окривљеног да тешка телесна повреда која је наступила услед пада оштећене са терасе, односно након што је оштећена искочила са терасе, није у директној узрочној последичној вези са нападом окривљеног те стога и не стоји правна квалификација из става 3. члана 194. КЗ-а. Ово стога што се узрочна веза управо заснива на томе да је окривљена избегавала напад, на једини могући начин на који је то могла искакањем са терасе при чему је задобила предметне повреде (Пресуда Окружног суда у Београду Кж.2978/06 од 8. новембра 2006. и пресуда Општинског суда у Младеновцу К. 225/06 од 22. августа 2006. године).⁷

Код облика насиља у породици из става 3. члана 194. квалификаторну околност представља и узраст пасивног субјекта. Наиме, овде се ради о малолетном лицу под којим се, у складу са чланом 112. став 10, подразумева лице које није навршило осамнаест година. Ова квалификаторна околност мора бити обухваћена умишљајем учиниоца.

⁶ И. Симић, А. Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, осма књига, Службени гласник, Београд, 2008,

⁷ И. Симић, А. Трешњев, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, осма књига, Службени гласник, Београд, 2008,

Радња извршења кривичног дела насиље у породици може се састојати и у томе што окривљени приморава своје малолетне сестриће, са којима живи у породичном домаћинству, да пију пиво. Првостепеном пресудом окривљени је оглашен кривим да је извршио кривично дело насиље у породици прописано у члану 194. став 3. у вези са ст. 1. и 2. КЗ-а (Пресуда Округног суда у Београду Кж. 2204/06 од 29. августа 2006. и пресуда Другог општинског суда у Београду К. 471/ од 13. априла 2006. године).⁸

Трећи квалификовани облик тј. најтежи облик кривичног дела насиље у породици предвиђен је у ставу четири и постоји ако је услед дела из става 1-3. овог члана наступила смрт члана породице, односно пасивног субјекта. Када је реч о делу квалификованим смртном последицом, **смрт члана породице мора бити учињена из нехата**, што је веома редак случај, тако да ће учинилац кривичног дела које је учинио са умишљајем одговарати за тешко убиство члана породице којег је претходно злостављао. Занимљиво је да је забрањена казна предвиђена за овај облик кривичног дела до последњих измена и допуна законика била од 3 до 15 година, а од 1. децембра 2019. забрањена казна је од 5 до 15 година, а уколико је члан породице чија је смрт наступила малолетно лице најмање 10 година.⁹ Видимо да је законодавац последњим изменама законика поопштрио законодавну политику за овај облик, а посебно уколико је жртва малолетно лице.

Посебан облик кривичног дела предвиђен у ставу 5. врши онај ко прекрши мере заштите од насиља у породици које му је суд одредио на основу закона, којим се уређују породични односи. Овим обликом кривичног дела не санкционише се насиље у породици, него се обезбеђује ауторитет мерама заштите које парнични суд одреди на основу ПЗ-а. Ради се о кршењу мера које парнични суд доноси на основу чл. 198. ПЗ-а. Ове мере чине судске забране и налози: даљег узнемиравања члана породице, мера забране приближавања члану породице на одређеној удаљености, издавање налога за иселење из породичног стана или куће, без обзира на право својине односно закупа непокретности, издавање налога за усељење у породични стан или кућу, без обзира на право својине односно закупа непокретности и забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице. Тако, у судској пракси заузето је становиште да кршење привремене мере заштите од породичног насиља изречене у парничном поступку, представља противправно понашање у смислу кривичног дела насиље у породици из члана 194. став 5. КЗ-а, без обзира што је привремена мера касније укинута.¹⁰

3. Заштита жртава насиља у породици

Конвенција Савета Европе о борби и спречавању насиља над женама и насиља у породици под термином "жртва" означава свако физичко лице које је изложено насиљу у породици у смислу ове Конвенције, као и кршењу људских права и облицима дискриминације над женама и делима родно заснованог насиља која доводе до или могу да доведу до: физичке, сексуалне, психичке, односно, финансијске повреде или патње за жене, обухватајући и претње таквим делима, принуду или произвољно лишавање слободе, било у јавности било у приватном животу.

⁸ *Ibid.*, стр. 123.

⁹ Видети: члан 19. и 42. Закона о изменама и допунама Кривичног законика, "Сл. гласнику РС", бр. 35/2019 од 21. маја 2019. године.

¹⁰ С. Марковић, Сузбијање и спречавање насиља у породици, Службени гласник, 2018.

Закон о спречавању насиља у породици не садржи одређење жртве насиља у породици, али на основу одредби овог закона можемо закључити да жртва насиља у породици јесте лице коме прети непосредна опасност од насиља. То може бити лице које није било изложено насиљу, лице које први пут било изложено насиљу, али и лице које је више пута претрпело насиље у породици. Заједничко за све жртве је да су у будућности потенцијално изложене насиљу било по први пут или услед понављања. Закон то дефинише као постојање непосредне опасности од насиља. Најједноставније можемо рећи да се овај закон не бави прошлошћу већ будућношћу. Прошлост служи само као основа (фактор) да се процени ризик од насиља у породици које се може десити у будућности. Задатак полиције, јавног тужилаштва и суда, као и других надлежних институција је да спречи насиље у будућности, а не да санкционише могућег учиниоца за нешто што је урадио у прошлости. Међутим, у пракси изрицање хитних мера представља један вид санкционисања које треба да замени кривичноправне мере.

У међународним документима се појму жртве придаје прилично широко значење, о чему сведочи *Декларација о основним начелима правде за жртве злочина и злоупотребе власти* (Declaration of basic principles of justice for victims of crime and abuse of power – GA Res. 40/34, Annex 1985). Под жртвом се подразумева не само лице које је појединачно или колективно претрпело штету, већ и сродници жртве и лице које је претрпело штету приликом пружања помоћи непосредној жртви или при спречавању виктимизације (чл. А ст. 1. и 2. Декларације).

Чини нам се да су увођењем појма жртве у наш правни систем надлежни државни органи одлучни да пруже заштиту и подршку далеко ширем кругу лица, јер се тај појам односи и на лица која нису непосредно угрожена или повређена кривичним делом, односно оштећена прекршајем. Наглашавамо да је Република Србија потписница *Европске конвенције за накнаду штете жртвама кривичних дела са елементима насиља*¹¹ (октобар 2010. године), али процес ратификације још увек није започет. Истовремено, једна од две резерве коју је држава Србија ставила на *Конвенцију Савета Европе о борби и спречавању насиља над женама и насиља у породици* односи се на члан 30. став 2. и успостављање државног механизма за накнаду штете жртвама ових дела. Србија спада у малу групу држава које су приликом потписивања Истанбулске конвенције уложиле резерве на поједине њене чланове. Осим наше земље, у ту групу спадају само још Немачка, Малта и Пољска.¹²

Закон о бесплатној правној помоћи донет је 9. новембра 2018. и примењује се од 1. октобра 2019. године, изузев одредаба чл. 44–52, које почињу да се примењују од дана приступања Републике Србије Европској унији. Он предвиђа да је бесплатна правна помоћ правна помоћ коју корисник остварује без накнаде сагласно одредбама овог закона, и да се бесплатна правна помоћ састоји од пружања правних савета, састављања поднесака, заступања и одбране. Члан 4. овог закона предвиђа да бесплатна правна помоћ може да се пружи држављанину Републике Србије, лицу без држављанства, страном држављанину са сталним настањем у Републици Србији и другом лицу које има право на бесплатну правну помоћ према другом закону или потврђеном међународном уговору, ако: 1) испуњава услове да буде корисник права на новчану социјалну помоћ сагласно закону којим се уређује социјална заштита или корисник права на дечији додатак сагласно закону којим се

¹¹ Усвојена у Стразбуру, 24. XI 1983.

¹² С. Марковић, Сузбијање и спречавање насиља у породици, 2018.

уређује финансијска подршка породици са децом, као и члановима његове породице односно заједничког домаћинства, чији је круг одређен овим законима; 2) не испуњава услове да буде корисник права на новчану социјалну помоћ или на дечији додатак, али би због плаћања правне помоћи из сопствених прихода у конкретној правној ствари испунило услове да постане корисник права на новчану социјалну помоћ или на дечији додатак. При томе, чланом породице, односно заједничког домаћинства лица не сматра се лице против којег тражилац бесплатне правне помоћи покреће поступак заштите од насиља у породици или други поступак заштите. Приходи и имовина лица против којег се покреће поступак заштите не утичу на право тражиоца да оствари право на бесплатну правну помоћ, ако он испуњава услове прописане одредбама овог члана закона. Такође, члан 4. Закона о бесплатној правној помоћи, између осталог, предвиђа да се бесплатна правна помоћ може пружити лицу које остварује правну заштиту од насиља у породици.¹³

Усвајањем и применом ЗСНП полиција добија нову, јасно дефинисану превентивну улогу у борби против насиља у породици. Централни значај у спречавању насиља и заштити жртава у првим тренуцима када се дошло до сазнања да постоји опасност од насиља у породици има надлежни полицијски службеник који у датом тренутку мора да предузме све мере да заштити жртву и спречи насиље.¹⁴ Потребно је предузети све законске мере да не дође до насиља у непосредној будућности. Полиција ће пре свега на лицу места пријављеног догађаја прекинути насиље ако исто траје, онемогућити стварање било какве могућности да дође до насиља у присуству полиције, физички заштитити жртву и лишити слободе могућег учиниоца (применити полицијска овлашћења довођење и задржавање). Доношење наређења којим се изричу хитне мере је један од начина спречавања насиља у непосредној будућности (наредних 48 часова) а продужавањем хитних мера на још 30 дана. Хитне мере су истовремено и мере за заштиту жртве од будућег насиља у том периоду. Наравно, поред хитних мера, државни органи могу применити многе друге мере којима ће спречити ново насиље и заштитити жреву. Пре свега мислимо на полицијско хапшење, задржавање, притвор, забрана прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места и друге мере предвиђене Законом о кривичном поступку, затим, казна затвора, забрана приближавања и комуникације са оштећеним и друге мере безбедности предвиђене Кривичним законом, казна затвора, забрана приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја и друге заштитне мере предвиђене Законом о прекршајима и другим законима које прописују прекршаје (нпр. члан 36. ЗСНП), и на крају, мере заштите од насиља у породици предвиђене Породичним законом као мере које би требало да се надовежу на хитне мере, односно парнични поступак у вези са породичним односима треба започети и завршити за време трајања хитних мера, како би се постигла потпуна сврха истих.

Закон о спречавању насиља у породици остварује опште стратешке циљеве који су нормирани у тачки 6. *Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама и насиља у породици*¹⁵. Пре свега, успоставља систем превенције (примарне, се-

¹³ Д. Коларић, С. Марковић, Коментар Закона о спречавању насиља у породици, Службени гласник, Београд, 2019,

¹⁴ С. Марковић, Полицијска стратегија у борби против насиља у породици – основна криминалистичко-стратешка усмерења у Републици Србији, *Безбедност* година LX, број 3, Часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије, Београд, 2018.

¹⁵ Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама и насиља у породици, "Службени гласник РС", број 27/11

кундарне, терцијалне), унапређује нормативни (законодавни) оквир, успоставља мулти-ресорну (мултисекторску) сарадњу и подиже капацитете државних органа и установа и на крају, унапређује системе мера заштите и подршке жртвама насиља. Општи циљ закона можемо разврстати у неколико посебних циљева.

Први циљ закона је превенција - да се добром координацијом државних органа и установа спречи да до насиља у породици дође, а уколико је до насиља дошло да се избегне могућност његовог понављања. Други циљ закона је да обезбеди да се пружи хитна (брза), благовремена и делотворна заштита жртвама насиља у породици. Трећи циљ закона је да обезбеди да се пружи хитна (брза), благовремена и делотворна подршка жртвама насиља у породици. Подршку жртвама насиља у породици треба да пруже пре свега органи старатељства, али и други државни органи и установе (здравствене, образовне и сл.). У пружању подршке велику улогу треба да преузму и групе за координацију и сарадњу које су образоване по одредбама овог закона, при чему је неопходно укључити и невладине организације које се баве заштитом и подршком жена и других жртва породичног насиља. Изрицањем и продужавањем хитних мера не завршава се обавеза надлежних органа који су дужни да поступају по одредбама ЗСНП. Добра пракса би била да надлежни полицијски службеници или полицијски службеници који раде на безбедносном сектору на којем има боравиште жртва насиља, у случајевима када су хитне мере продужене, да неколико пута у тих 30 дана трајања мере изврше обилазак жртве како би се уверили у њену безбедност, колики је ризик поновљања насиља у будућности, да ли долази до кршења изречене мере и да се кроз разговор са жртвом пружи подршка у превазилажењу виктимизације која је претходно наступила.¹⁶

4. Анализа односа броја поднетих кривичних пријава за насиље у породици броја ризичних могућих учинилаца

Спроведено истраживање показује да је применом Закона о спречавању насиља у породици прекинут тренд раста броја поднетих кривичних пријава који је непрекидно трајао од 2012. до 2017. године. У 2018. поднето је 5959 кривичних пријава или за 1136 мање него у "рекордној" 2017, односно за 231 мање него у 2016. Тренд пада је настављен и у 2019, поднете су кривичне пријаве против 5401 осумњичених за насиље у породици. Квота криминалитета за насиље у породици је на сличном нивоу као 2015. када је поднето 5344. кривичних пријава.¹⁷

Ако посматрамо статистичке податке које се односе на број поднетих кривичних пријава у подручним полицијским управама, доћи ћемо до закључка да након примене ЗСНП, у појединим, нпр. Краљеву, ово кривично дело је скоро "искорењено," тако да је у 2015. поднето 149, 2016. - 168, 2017. - 118, 2018. - 48, а 2019, по подацима МУП-а, за 19 лица је постојао основ сумњеда су учинили кривично дело насиље у породици. УПУ Крушевац, у којој се број кривичних пријава претходних петнаест година кретао између 68 и 94, 2018. евидентирано је 47, а 2019. - 34. Највећи пад броја поднетих кривичних пријава од примене ЗСНП забележен је у Полицијској управи Лесковац, где је у 2016. поднето 456, а 2019. само 66 кривичних пријава.

¹⁶ Д. Коларић, С. Марковић, Коментар Закона о спречавању насиља у породици, Службени гласник, Београд, 2019.

¹⁷ Квота криминалитета за насиље у породици у Србији је 2014. износила 53, 2015. - 74, 2016. - 87, а 2017. - 99. С. Марковић, 2018, op.cit.

Међутим, за разлику од наведених полицијских управа, у највећој, Полицијској управи за град Београд, примена закона довела је до супротног ефекта, наглог пораста броја поднетих кривичних пријава. Тако, у овој полицијској управи најмањи број кривичних пријава поднето је 2014. – 386, док се од 2007. до 2017. тај број кретао у амплитуди од 550 до 780, а у последње три године дошло је до наглог раста, 2017. – 968, 2018. – 1094, а 2019. - 997.

Ако анализирамо 2019. годину, и упоредимо полицијску управу са највећим бројем кривичних пријава (Београд), и ону са најмањим бројем (Краљево), можемо поставити питање, како у полицијској управи која обухвата подручје које има осам пута већи број становника од друге, има чак 52 пута више осумњичених за кривично дело насиље у породици? Односно, шта се десило од примене новог превентивног закона у једној, а шта у другој полицијској управи? У 2016, однос кривичних пријава у те две управе је био 726:168, или 4:1, а у 2019, тај однос је 997:19, односно 52:1.

При томе, по званичним подацима МУП-а¹⁸, у 2019, у Полицијској управи за град Београд пријављено је 1758 догађаја у којима је процењено да постоји ризик да 1790 могућих учиниоца у непосредној будућности учине насиље у породици, а изречене су и хитне мере према 1662 лица, а у Полицијској управи Краљево, у 503 случаја процењен је ризик за 548 могућих учинилаца, док су према 545 лица изречене хитне мере. То значи, однос изречених хитних мера у ове две полицијске управе је 3:1, што је драстично мањооднос него поднетих кривичних пријава. Ако знамо да се кривична пријава мора поднети у сваком случају када постоји основ сумње да је учињено кривично дело које се гони по службеној дужности, да ли нам ови подаци показују да се закони не примењују на идентичан начин на сваком делу територије Србије, или да је у Краљеву пријављен огроман број најблажих случајева у којима није дошло до чињења насиља у породици, а полиција процењује да до насиља може доћи, па изрицањем хитних мера на адекватан начин спречава наступање тежих последица, односно, у Београду полиција нема сазнања о блажим случајевима, већ када се догађај насиља у породици пријави, у више од 50% случајева кривично дело је већ учињено.

У 2019, на територији Србије, укупан број могућих учинилаца за које је процењен ризик од насиља у породици био је 21196, а хитне мере су изречене према 20830. Ако упоредимо ове статистичке податке, видимо да се просечно од четири ризична могућа учиниоца према једном поднесе кривична пријава (однос 4:1). Видели смо да је у ПУ Београд тај однос је 2:1, а у ПУ Краљеву 26:1.

Истовремено, ако анализирамо податке за полицијске управе у којим је ризик од насиља у породици процењен за преко 1000 лица у 2019, видећемо да је у Полицијској управи Нови Сад, која има три пута мање становника, процењен ризик за већи број лица него у ПУ Београд, тако да је у 2005 догађаја, према 2069 могућих учинилаца процењен ризик од насиља у породици, а против 617 осумњичених поднете су кривичне пријаве (однос 3:1). У ПУ Ниш у 1295 догађаја, ризик је процењен према 1324 лица, а поднето је 212 кривичних пријава (однос 6,5:1), у ПУ Лесковац у 1221 догађаја, било је ризичних 1338 лица, а против 66 осумњичених поднете су кривичне пријаве (однос 22:1), у ПУ Пожаревац у 1138 догађаја, било је ризично 1171 лица, а 106 осумњичених (однос 11:1), у ПУ Крагујевац у 1076 догађаја је процењен ризик према 1184 лица, а 116

¹⁸ Допис МУП-а, 0.513 број 235-50619/19 -1 од 17. јун 2019. и 21. фебруара 2020.

је било осумњичених (однос 10:1), у ПУ Панчево у 1171 догађаја процењен је ризик према 1273 лица, а било је 306 осумњичених (однос 4:1).

Занимљиви су нам подаци за још две полицијске управе, и то ПУ Зрењанин, где је у 674 догађаја процењен ризик према 683 лица, а поднете су кривичне пријаве за 398 осумњичених (однос 1,5:1), и у ПУ Сремска Митровица је у 630 догађаја ризик утврђен за 641 лице, а поднете су кривичне пријаве за 303 осумњичена (однос 2:1).

Овако велике разлике, односно одступања, у односу броја лица за које је процењен ризик од насиља у породици и броја лица против којих су поднете кривичне пријаве нам доста занимљиве јер указују да се позитивни прописи даље не примењују једнако на сваком делу територије Србије. Полицијске управе Зрењанин и Краљево су сличне величине и категорије, а видели смо да је у првој тај однос 1,5:1, а у другој 26:1. Сматрамо да примена ЗСНП није довела до уједначене примене законских прописа од стране државних органа, у овом случају јавног тужилаштва и полиције, већ то и даље зависи од непосредних руководилаца на локалном нивоу.

5. Анализа броја прекршаја за кршење хитних мера

Да би наведену тезу проверили, урадићемо још једну анализу, која се односи на кршење хитних мера. У периоду од 1. јуна 2017. до 31. јануара 2020, у Србији, изречено је укупно 4039 казни за прекршај из члана 36. став 1 ЗСНП. Од тог броја, казни затвора је било 3700 или 92%, изречених новчаних казни 338 или 8%, и једна казна рада у јавном интересу. Највише је изречено казни затвора до 10 дана, и то 1187 или 29% од укупног броја изречених казни, затим казни затвора од 11 до 20 дана, 996 или 25%, казни затвора од 21 до 30 дана, 894 или 22%, казни затвора од 31 до 60 дана изречено је најмање, 623 или 15%. При томе, одређено је 123 заштитних мера и 30 васпитних мера.

Анализа врсте и висине изречене казне затвора по регионима, односно судске казнене политике и одмеравање казне, нам даје одговор који прекршајни суд има најстрожу а који најблажу казнену политику у Србији за овај прекршај.

Ако анализирамо број и врсте изречених казни по полицијским управама, видећемо да на подручју ПУ Врање од укупно 84 изречене казне, чак 28 или 33% су новчане казне, 17 или 20% је казни затвора до 10 дана, 11 и 12 или 13% и 14% казни затвора од 11 до 20, односно од 21 до 30 дана затвора, и 16 или 19 % казни затвора од 31 до 60 дана.

У ПУ Шабац од укупно 193 казни, било је 29 или 15% новчаних казни. Занимљиво је то да прекршајни судови на територији ове полицијске управе, која обухвата и два града, Шабац и Лозницу, убедљиво највише казни затвора је до 10 дана и то 119 или 62%, од 11 до 20 дана затвора је било 34 или 18%, а казне од 21 до 30 и од 31 до 60 дана затвора је било само 7 и 4, односно 4% и 2% од укупног броја казни.

Можемо рећи да је на територији ове две полицијске управе судска казнена политика најблажа.

Највише казни за овај прекршај је изречено од стране прекршајних судова на територији ПУ Нови Сад, и ПУ Београд. У ПУ Нови Сад је изречено укупно 421, и то 18 или 4% новчаних казни, казни до 10 дана затвора изречено је 109 или 26%, 130 или 31% казни од 11 до 20 дана затвора, 99 или 24% казни затвора од 21 до 30 дана, и 65 или 15% најстрожи казни затвора. У ПУ Београд изречено је 353 казни, и то 65 или 18% новчаних казни, 39 или 11% казни затвора до 10 дана, 49 или 14% казни од 11 до 20 дана затвора,

88 или 25% казни затвора од 21 до 30 дана, 112 или 32% казни затвора од 31 до 60 дана затвора. Видимо, иако је у првој изречено знатно мањи проценат новчаних казни 4%:18%, али и знатно мање строжих казни затвора (преко 21 дан) 39%:57%.

Слично, као у ПУ Нови Сад, мали проценат изречених новчаних казни и казни затвора преко 21 дан је било на подручју ПУ Лесковац. Од укупно 194 казне, 5 или 3% су биле новчане казне, 103 или 53% казни до 10 дана затвора, 36 или 18% казни од 11 до 20 дана затвора, односно 37 или 19% казни од 21 до 30 дана затвора, и 13 или 7% казни од 31 до 60 дана затвора. Можемо рећи и да на овом подручју прекршајни судови практикују благу казнену политику.

У ПУ Ниш од 280 казни 21 или 7,5% је изречено новчаних казни, 36 или 13% казни затвора до 10 дана, 45 или 16% казни од 11 до 20 дана затвора, 85 или 30% казни затвора од 21 до 30 дана, и 93 или 33% казни затвора од 31 до 60 дана. Видимо да на подручју ПУ Ниш, за разлику од ПУ Шабац у којем је само 6% казни затвора од 21 до 60 дана, изречено је чак 63% казни затвора преко 21 дан.

За разлику од ПУ Врање, где смо видели да је трећина новчаних казни, упоједи-ним прекршајним судовима новчане казне за ову врсту прекршаја се готово не изричу.

Тако, у ПУ Јагодина, од 182 казне, изречено је само 2 новчане казне или 1%. Казни затвора до 10 дана било је 38 или 21%, од 11 до 20 дана затвора било је 26 или 14%, од 21 до 30 дана затвора било је 60 или 33%, и најстрожијих казни затвора било је 56 или 31%. На подручју ове полицијске управе судови, исто као и у Нишу, изричу чак 64% казни затвора од преко 21 дан тако да можемо закључити да је судска казнена политика на овим подручјима најстрожа.

За разлику од наведених у ПУ Сомбор најстрожих казни затвора, преко 30 дана, није било. Изречено је 147 казни, од којих само 1 новчана казна, 72 казне до 10 дана затвора или 52%, 50 или 34% казни затвора од 11 до 20 дана, и 20 или 14% казни затвора од 21 до 30 дана затвора.

У ПУ Сремска Митровица од укупно изречене 109 казне, све су казне затвора и то 37 или 34% до 10 дана, 38 или 35% од 11 до 20 дана, 27 или 25% од 21 до 30 дана, и 7 или 6% од 31 до 60 дана.

На основу наведеног истраживања можемо закључити да је казнена политика не-уједначена у различитим прекршајним судовима на територији Србије, тако да ако могући учинилац на територији Сомбора прекрши хитну меру, огромна је вероватноћа да ће му бити изречена блага казна затвора до 10 дана, у Нишу и Јагодини преко 20 дана затвора, а у Врању, највећа вероватноћа је да ће бити осуђен новчаном казном. При томе, само прекршајни судови на територији ПУ Ваљево (53), ПУ Београд (21), ПУ Нови Сад (7), ПУ Сремска Митровица (1), ПУ Ужице (1), ПУ Шабац (1), ПУ Крагујевац (1) су на предлог полиције одређивали заштитну меру "забрана приступа оштећеном, објекту или месту извршења прекршаја" сходно члану 61. Закона о прекршајима. Ову меру, којом се ефикасно на дужи период (до годину дана) може заштитити жртва насиља у породици, суд не може одредити уколико не постоји предлог подносиоца захтева за покретање прекршајног поступка (у овом случају полиције), односно уколико оштећени не изнесе такав усмени захтев при саслушању у прекршајном поступку (таква могућност је готово искључена јер занемарљив број оштећених зна да постоји оваква могућност). То значи, на територији ПУ Ваљево је изречено 122 казне и 53 наведене заштитне мере, односно у 43% случајева је

изречена и казна и заштитна мера, а у, нпр. ПУ Кикинда 120, ПУ Чачак 129 казни, и ниједна наведена заштитна мера. И из ових података видимо неуједначеност у поступању државних органа на различитим деловима Србије, у овом случају полиције.

6. Анализе броја могућих учинилаца и жртава насиља у породици

Закон о спречавању насиља у породици је увео нови појам, могући учинилац насиља у породици. То је шири појам од учиниоца насиља у породици и подразумева лице од којег прети опасност да први пут може учинити насиље, али и оно које је већ учинило насиље а постоји опасност да понови насиље у породици.¹⁹ Могући учинилац се може задржати за време вођења поступка, а најдуже до осам часова, при чему свако доведено лице се по аутоматизму и задржава јер је сврха довођења вођење поступка процењивања ризика од насиља у породици, што значи мора бити једнак број доведених и задржаних лица.

Даље у тексту урадићемо упоредну анализу која се односи на могуће учиниоце и жртве насиља у породици које је полиција евидентирала у 2018. и 2019. години.

У ове две године (2018/2019), евидентирано је укупно 64421 (30992/33429) жртава насиља, и то 18575 (8780/9795) мушког и 45846 (22212/23634) или 71% женског пола. Малолетних је било 4316 (1881/2435) или 7%, а пунолетних 60095 (29104/30991). До 14. година евидентирано је 1077/1414, до 18. година 804/1021, од 18. до 20. година 1111/1260, од 21. до 30. година 4856/5249, од 31. до 40. година 6565/6868, од 41. до 50. година 5655/6279, од 51. до 60. година 4550/4776, од 61. до 70. година 3937/4123, од 71. године и више 2430/2436.

Ако анализирамо сродство чланова породице, по подацима који се воде у евиденцијама МУП-а, жртве су евидентирани на следећи начин: бабе 302/289, бивша супруга 2162/2,269, бивши супруг 559/610, брат 1228/1363, ћерка 1656/1907, деда 164/175, емотивни партнери 1920/2583, хранитељ 5/14, храњеник 17/21, мајка 2891/3006, није специфицирано 729/708, остало 1295/1524, отац 2262/2492 парнерски однос 381/354, рођак 335/347 сестра 864/924, син 1868/2096, снаја 825/752, супруг 914/941, невенчани супруг 400/468, супруга 6203/6349, "невенчана супруга" (ванбрачна партнерка) 3084/3310, свекар 175/138, свекрва 383/391, таст 165/187, ташта 220/253, унук 129/147, унука 142/135, усвојеник 9/12, усвојилац 9/10, зет 174/166.

Укупно је било 59593 (28752/30841) могућих учинилаца насиља у породици, 48783 (23636/25147) или 82% мушког и 10810 (5116/5694) женског пола. Старости од 18. до 20. година евидентирано је 883/993, од 21. до 30. година 4578/5204, од 31. до 40. година 7317/8092, од 41. до 50. година 6918/7233, од 51. до 60. година 4670/4874, од 61. до 70. година 3046/3064, старији од 70. година 1333/1381.

Број повратника – могућих учинилаца насиља у породици 2018. је било 4434, а 2019. године скоро дупло више, чак 8654 или 27% могућих учинилаца евидентираних у тој години. У 2018. хитне мере су изречене према 1950, а у 2019. према 2833 учинилаца насиља у породици.

Закон о спречавању насиља у породици одређује да непосредна опасност од насиља у породици постоји када из понашања могућег учиниоца и других околности произла-

¹⁹ Д. Коларић, С. Марковић, Поједине недоумице у примени Закона о спречавању насиља у породици, *Анали Правног факултета у Београду – Часопис за правне и друштвене науке* Vol. 66, број 1, 2018.

зи да је он спреман да у времену које непосредно предстоји по први пут учини или понови насиље у породици, али уз обавезан услов да је спреман да учини насиље у времену које непосредно предстоји. Постојање непосредне опасности, утврђује се проценом ризика. Видели смо да је у последње две календарске године (2018/2019), евидентирано 59593 могућих учинилаца (28752/30841), а хитне мере су изречене према 39983 или 67% лица (19150/20833). При томе, највећи број, преко 1500 регистрованих могућих учинилаца према којима је полиција поступала и урадила процену ризика на годишњем нивоу, у 2018. или 2019. години, евидентиран је у: ПУ Београд – 7371 (3523/3848), ПУ Нови Сад – 4745 (2226/2519), ПУ Пожаревац – 3474 (1815/1659), ПУ Панчево 3437 (1524/1913), ПУ Ниш – 3415 (1683/1732), ПУ Лесковац – 2996 (1474/1522), ПУ Јагодина 2910 (1555/1355).

У ПУ Београд су хитне мере изречене за 3429 или 47% лица (1766/1663), у ПУ Нови Сад 3763 или 79% (1732/2031), ПУ Пожаревац 2223 или 64% (1054/1169), ПУ Панчево 2256 или 66% (983/1273), ПУ Ниш 2538 или 74% (1247/1291), ПУ Лесковац 2725 или 91% (1393/1332), ПУ Јагодина 2071 или 71% (1104/967). Занимљиво је да у ПУ Београд само за 47% могућих учинилаца изрекне хитна мера, а у ПУ Лесковац чак за 91%. При томе, у првој полицијској управи је у последње две године нагло скочио, а у другој је нагло пао број поднетих кривичних пријава за кривично дело насиље у породици.

7. Закључак

На крају, из спроведеног истраживања можемо закључити, да је тренд раста поднетих кривичних пријава за насиље у породици у Србији применом ЗСНП заустављен, и од 2018. године налази се у паду први пут после дужег низа година. Од овог тренда једино одступа Полицијска управа за град Београд, где је у 2018. и 2019. поднет највећи број кривичних пријава од када је ово кривично дело инкриминисано у наше законодавство.

Затим, истраживање нам показује да је најчешћи могући учинилац мушкарац старости од 31. до 40. године живота, а жртва пунолетно лице, најчешће жена исте старости. Када анализирамо регионалну дистрибуцију, од укупног броја пријављених могућих учинилаца, у Полицијској управи Лесковац је највећа вероватноћа да ће надлежни полицијски службеник изрећи хитне мере (91%) а најмања да ће поднети кривичну пријаву за насиље у породици (6,5%), док је у Полицијској управи за град Београд обрнуто, најмања вероватноћа је да ће надлежни полицијски службеник изрећи хитне мере (47%), али зато је највећа вероватноћа да ће полиција поднети кривичну пријаву за насиље у породици (28%).

Резултати истраживања нам показују и то да полиција само у неколико полицијских управа (пре свега Ваљево, Београд, Нови Сад) предлаже изрицање заштитне мере "забрана приступа оштећеном, објекту или месту извршења прекршаја" када дође до чињења прекршаја из члана 36. ЗСНП. Видели смо да је неуједначена пракса и у кажњавању лица за ове прекршаје, и да је у неком прекршајним судовима изузетно блага, док је у другим изузетно строга.

Да је у Србији неједнако поступање државних институција у заштити жртава насиља у породици можемо потврдити и ако овом истраживању додамо и резултате једног раније урађеног истраживања у којем смо користили податке судова. Оно нам је показало да чланови породице који су жртве насиља у највећем броју управних округа морају самостално поднети тужбу за одређивање породичноправних мера заштите. Само четири Основна јавна тужилаштва (Зрењанин, Ниш, Шабац и Друго основно тужилаш-

штво у Београду) у већем обиму подносе тужбе. Поднела су 299 тужби за одређивање мера заштите од насиља у породици у 2018. години, што представља преко 99% свих тужби које су поднела сва основна јавна тужилаштва у Србији. Поред тога, ЦСР још у мањем броју, у односу на јавна тужилаштва, подносе тужбе. Изузетак су у Смедереву и Врању, док у Зрењанину, иако су поднели мањи број тужби од јавног тужилаштва, ове две институције поднесу 2/3 тужби, а чланови породице само 1/3.²⁰

Из свега наведеног можемо закључити да жртве насиља у породици нису једнако заштићене, и немају исти приступ правној заштити на целокупној територији Србије, већ то зависи од руководиоца државног органа. Зато треба законом, боље, и на јединствен начин, уредити ову материју.

Литература

1. Ђорђевић Ђ., "Кривичноправни аспекти насиља у породици", *Правни живот*, 9/2007,
2. Коларић Д., Марковић С., *Коментар Закона о спречавању насиља у породици*, Службени гласник, Београд, 2019,
3. Коларић Д., Марковић С., Поједине недоумице у примени Закона о спречавању насиља у породици, *Анали Правног факултета у Београду – Часопис за правне и друштвене науке* Vol. 66, број 1, 2018, стр.45-71,
4. Марковић С., *Сузбијање и спречавање насиља у породици*, Службени гласник, 2018, стр. 1-529.
5. Марковић С., Стратегија супростављања насиљу у породици, Зборник радова Правног факултета, Правни факултет у Новом Саду, Vol. 53, број 3, 2019, стр. 1081 - 1098,
6. Марковић С., Полицијска стратегија у борби против насиља у породици – основна криминалистичко-стратешка усмерења у Републици Србији, *Безбедност* година LX, број 3, Часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије, Београд, 2018, стр. 100-116.
7. Симић И., Трешњев А., *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, осма књига, Службени гласник, Београд, 2008,
8. Стојановић, З, Делић Н., *Кривично право - посебни део*, Београд, 2013,
9. Закон о бесплатној правној помоћи, "Службени гласник РС", бр. 87/2018
10. Закон о спречавању насиља у породици, Службени гласник РС", бр. 94/2016
11. Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, "Службени гласник РС -Међународни уговори", бр. 12/2013, 4/2014
12. Закон о прекршајима, "Службени гласник РС", бр. 65/2013, 13/2016, 98/2016 (Одлука Уставног суда), 91/2019 (други закон), 91/2019
13. Кривични законик, "Службени гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019
14. Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама и насиља у породици, "Службени гласник РС", број 27/11

²⁰ Марковић С., Стратегија супростављања насиљу у породици, Зборник радова Правног факултета, Правни факултет у Новом Саду, Vol. 53, број 3, 2019,